

Mål & Mæle · 3

8. årgang 1982

GODT SPROG

Når man taler om sprog, er det næsten altid fordi man er foruroliget eller vred over dårligt sprog. Det kender man, det ved man hvad er. Men hvad er godt sprog? Det må jo eksistere, ellers kunne man ikke opleve at noget var dårligt.

Mål & Mæle har bedt 4 personer deltage i et forsøg på at indkredse hvad godt sprog er. De er blevet bedt om at udvælge en nyere tekstprøve som de finder god, om at skrive hvorfor de finder den god, og om at kommentere de 3 andre tekster og argumentere for dem. Tekstprøven måtte ikke være skønlitteratur, for forsøget handler om den slags godt sprog som alle - eller næsten alle - bør kunne skrive. Det skulle heller ikke være smukt sprog, som kun ganske få kan præstere, men godt sprog. Det hele er så aftrykt i dette nr. af Mål & Mæle.

De 4 der har givet et bud på hvad der er godt sprog er: Peter Jerndorff Jessen, Peter Stray Jørgensen, Allan Karker og Eva Uhrskov.

Tekstprøve I	2
Ren og god prosa	4
Tekstprøve II	6
Viljen til godt sprog	8
Tekstprøve III	11
Forskersprog for folket ...	13
Tekstprøve IV	18
Sproglig bevidsthed	20
Jessens kommentar	24
Jørgensens kommentar ..	26
Karkers kommentar	28
Uhrskovs kommentar	29

Folk, som vil forbedre deres Prosa, kunde man derfor gerne give en Mængde Raad om den Kunst at skrive, man kan indvie dem i alskens tekniske Fif. Det kan godt være, at det kan hjælpe noget, endog meget. Men det er sikrest, at man paa Forhaand underretter dem om, at Stilen til syvende og sidst beror paa noget dybere liggende end Kendskab til visse Detaljer.

Paul V. Rubow

Hvad et barn har brug for

Autoritet hører med andre ord med til det at være menneske, og at fornægte autoritetens eksistens og betydning er at lukke øjnene for virkeligheden og dermed at bringe forkludring og opløsning ind over menneskelivet. Det indebærer, at mennesket bliver uden rod og historie. Det indebærer, at barnet bliver uden far og mor. Det indebærer i sidste instans, at tilværelsen bliver uden vægt og nødvendighed. At være grænseløs er at blæse for vinden eller for tilfældet, men at blæse tilfældigt for vinden er at gå i opløsning som menneske og at forskrive sig til ligegyldigheden. Så skal barnet selv vælge, hvor det hører til - og så hører det intetsteds til. Så skal skolebarnet selv vælge, hvad det vil lave - og så bliver det ørkesløst at gå i skole. Så skal mennesket overhovedet selv vælge, hvem og hvad det vil være - og så er mennesket *intet*.

Det er blevet almindeligt at opfatte menneskelivet som noget, i hvilket man spiller »roller«. Vi kender det fra hvert gadehjørne og enhver avis. Kønsrolle. Forældrerolle. Lærerrolle. Moderrolle. Faderrolle. Således gør man livet til et skuespil, hvor det gælder om at optræde mest livagtigt - men der er jo forskel på skuespil og virkelighed. I skuespillet gælder det om at *synes*, men i virkeligheden gælder det om at *være*, og man kan ikke spille, at man *er*. Det er man enten eller også er man ikke. At udnævne menneskelivet til at være det samme som at spille en række forskellige roller er at fratage menneskelivet dets betydning - og just denne virkelighedsforfalskning er ved at være forbandelsen for mennesket af idag. Nej, der er ikke noget, der hedder en moderrolle, men der er noget, der hedder at være mor. Der er heller ikke noget, der hedder en lærerrolle, men der er noget, der hedder at være lærer. At spille en rolle er at synes, men at synes i stedet for at være er at være *ingenting*: en maske, en form - men ikke et levende menneske.

At være mor er at være den kvinde, der har et barn, og at være mor over for barnet er at have autoritet i forhold til barnet. At være lærer er på samme måde at være den, der underviser et barn, og at undervise et barn er at have autoritet i forhold til barnet, for der er forskel på barn og lærer. Autoriteten er overhovedet uudryddelig i menneskelige sammenhænge, og i stedet for at ville lyve den væk ved hjælp af »anti-autoritære« slagord og attituder skal man besinde sig på autoritetens virkelighed og stå ved den autoritet, man har og skal have - som mor og lærer.

Man må nemlig gøre sig klart, at man svigter barnet ved ikke at ville være den autoritet, man er for barnet, for man fratager da barnets verden dens virkelighed. Man gør den grænseløs og endeløs. Man nægter at være den mur, som barnet kan spille bolden op ad, men hvis barnet således savner en mur eller en grænse, savner det også mulighed for at finde ud af, hvem det selv er. Resultatet er ensomhed og rodløshed. Eller resultatet er de forsømte børn, som det vrirler med idag, hvor de voksne går omkring og spiller roller.

40 Stakkels børn, stakkels voksne, stakkels land! En skabagtighed, hvis følger
mest er tragikomiske, en forskruethed, som holder alle for nar. Man finder ten-
densen legaliseret i folkeskolelovens paragraf 16 stk. 4, hvor det hedder: »Under-
visningens nærmere planlægning og tilrettelæggelse, herunder valget af undervis-
ningsformer, -metoder og -stof, skal i videst muligt omfang foregå i samarbejde
45 mellem læreren og eleverne«. Således hævder man at indføre demokratiet i folke-
skolen - men hvad gør man? Man lukker døren på vid gab for skabagtigheden.
Man legaliserer affektationen. Man indfører følgende tilstande, som ikke er op-
fundet, men autentiske:

Den erklæret »anti-autoritære« lærer kommer ind i klassen ved skoleårets be-
50 gyndelse og spørger eleverne: Hvad skal vi beskæftige os med i år? Eleverne er
usikre på hinanden og læreren og mumler omsider, at det må han da bedre vide,
for de har jo ikke lært stoffet at kende endnu. Men denne besked lægger op til en
autoritær lærerrolle, siger læreren, og den rolle vil han ikke spille. Hvad skal vi
lave? Presset af spørgsmålet foreslår en elev et emne. Læreren svarer, at det hører
55 ikke ind under faget. Eleverne siger, at dér kan han jo selv se, de kan ikke vide,
hvad de skal beskæftige sig med, så det må læreren afgøre. Men læreren nægter
fortsat at tage afgørelsen, og de første timer går med ørkesløs snak, indtil læreren
foreslår, at man skal tage på lejrskole....

Fra Søren Krarup: Loven (1980)

Ren og god prosa

Det her citerede uddrag, ca. $\frac{2}{3}$ af den komplette tekst, er et godt eksempel på, hvordan et klart og enkelt dansk, anvendt i tydelig polemisk hensigt, ikke blot direkte kan påvirke læseren til fordel for forfatterens meninger, men ved at forudse eventuelle modstanderes indsigelser og modargumenter samtidig kan tilbagevise deres kritik og afvæbne dem. Teksten virker med sine polemiske udfald som en dreven fægters kamp med flere imaginære modstandere. Det sikre ordvalg, de mange knappe sætninger og forfatterens bevidsthed om egne meningers uimodsigelige rigtighed giver læseren indtryk af, at han bruger både sabel og kårde og netop derved opnår at uddele hårde hug og afværge forudsete modstød med effektive parader.

Hovedtemaet er det gamle ord »ikke synes men være«, som virkningsfuldt bliver understreget af, at ordet *virkelighed* og sammensætninger med det forekommer ikke mindre en 21 gange i hele teksten. Det er i denne forbindelse karakteristisk og prisværdigt, at forfatteren ikke forfalder til den omsiggribende og oftest helt unødvendige brug af fremmedord for begreber, der helt klart lader sig udtrykke med danske ord. Forfatteren synes i øvrigt i hele sit debatindlæg at røbe en tydelig forkærlighed for begrebsord, der ender på *-hed*: *frigjorthed*, *nødvendighed*, *ligegyldighed*, *mulighed*, *ensomhed*, *rodløshed*, *skabagtighed*, *forskruethed*, *redelighed*, *tilfældighed*, *selvoptagethed*, *ly-*

dighed og *tryghed*, men han har lykkeligt undgået at erstatte blot et eneste af dem med et tilsvarende fremmedord som f.eks. *indifferens*, *eventualitet*, *ekscentricitet* eller *egocentricitet*.

Teksten er velgørende fri for lange sætninger eller sætningsrækker. Oprensningen i andet afsnit: *Kønsrolle. Forælderrolle. Lærerrolle. Moderrolle. Faderrolle*, med brugen af punktummer i stedet for kommaer er sikkert helt bevidst tænkt som et middel til at få læseren til at standse efter hvert ord, så at det står stærkt og klart i bevidstheden.

Når forfatteren skriver »At være grænseløs er at blæse for vinden eller for tilfældet, men at blæse for vinden er at gå i opløsning som menneske og at forskrive sig til ligegyldigheden«, peger disse udtryk hen på flere bibelord, tydeligst vel på vers 16 i 103. salme i Salmernes Bog: »når et vejr farer over ham, er han ej mere«, der ligger til grund for roman- og filmtitlen *Gone With the Wind*. Utænkeligt er det dog ikke, at en mere moderne titel også har strejft forfatterens sind - sangtitlen *The Answer is Blowin' in the Wind*, som den amerikanske sanger *Bob Dylan* har gjort kendt og berømt.

Uden at svækkes ved kun at være et uddrag af en større artikel er den her bedømte og kommenterede tekst et godt eksempel på, hvordan et fejlfrit, langt fra tørt eller pedantisk sprog kan blive et virksomt middel i en kyndig polemiker og debattørs hånd. Den er

stilistisk og grammatikalsk et stykke så rent og godt prosa, som man kun alt for sjældent ser anvendt i dagens debat. Det er kun beklageligt, at en modstander af forfatterens meninger ikke er fremkommet med et svar, som - bortset fra debattens *pro et contra* - kunne have vist samme sproglige kvaliteter, værdige at analysere og kommentere.

*Peter Jerndorff Jessen, f. 1900
forfatter og oversætter
medlem af Modersmål-Selskabet*

Peter Jerndorff Jessen havde ønsket at navnet på forfatteren til »Hvad et barn har brug for« først skulle meddeles de andre deltagere efter at de havde skrevet deres kommentarer. Ved en fejltagelse som redaktionen beklager, fik Allan Karker alligevel navnet at vide.

Mål & Mæle

Redaktion:

Erik Hansen og Ole Togeby

Lay out: Bent Rohde

Tegninger: Henning Nielsen

Ekspedition:

Mål & Mæle

Hald Hovedgaard

8800 Viborg

Telf. (06) 63 80 60.

Giro 6253857

Tryk:

Byens Tryk

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 50,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Mål & Mæle. Alle henvendelser om adresseforandring, fejl ved bladets levering osv. bedes derimod rettes til postvæsenet.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Underlivssygdomme

- Underlivssygdomme er noget, man ikke taler højt om, og hvis man gør det, er det ofte i forblommede vendinger, som vidner om et ringe kendskab til underlivsorganernes opbygning og funktion. Mange underlivssygdomme kan undgås, hvis du har et kendskab til, hvad der fremkalder dem. De fleste underlivssygdomme kan også helbredes, hvis du kender symptomerne og kommer hurtigt under behandling. For at vide, hvornår der er noget galt, må du også vide, hvordan dine underlivsorganer fungerer normalt. Kendskabet til din krop øger også din selvtilid og kropsbevidsthed.
- 5 Hvis du mærker, at der er noget galt, skal du, inden du går til lægen, have rede på dine symptomer. Hvis det drejer sig om blødningsuregelmæssigheder, skal du i din kalender eller på et skema indtegne blødningerne. Har du smerter, skal du lægge mærke til, om de kommer på bestemte tidspunkter inden for menstruationsperioden, eller om de har nogen forbindelse med samleje. Hvis du har udflåd, skal du lægge mærke til farven, tykkelsen, og om det lugter dårligt. Skriv alle de ting ned, du vil spørge om; mange læger har alt for travlt, og det gør dig måske nervøs, så du glemmer at spørge om det, du egentlig kom for. Forlang at få en forklaring, som du kan forstå. Husk at spørge, om behandlingen kan give bivirkninger, og hvor længe den skal vare.
- 15 Hvis du vil spørge om; mange læger har alt for travlt, og det gør dig måske nervøs, så du glemmer at spørge om det, du egentlig kom for. Forlang at få en forklaring, som du kan forstå. Husk at spørge, om behandlingen kan give bivirkninger, og hvor længe den skal vare.
- 20 Hjælper behandlingen ikke, og lægen ikke selv foreslår det, skal du forlange en henvisning til en specialist. Specialistundersøgelse er gratis, hvis du er gruppe 1 medlem, når du har en henvisning fra din læge. Henvender du dig selv til en specialist, skal du betale for undersøgelsen.
- I de følgende kapitler er nogle af de mest almindelige underlivssygdomme og de forskellige former for underlivskræft kort beskrevet. Du kan slå op på de kapitler, der interesserer dig, eller du kan læse hele afsnittet. Hvis du gør det sidste, vil du opdage, at der er en masse ting, du selv kan gøre for at undgå at få underlivssygdomme, og du vil forstå, at mange af sygdommene skyldes manglende beskyttelse mod graviditet og kønssygdomme, dårlig hygiejne, overanstrengelse, stressede arbejdsituationer, vanskelige fødsler og i sidste instans kvindeundertrykkelse og
- 25 forskellige former for underlivskræft kort beskrevet. Du kan slå op på de kapitler, der interesserer dig, eller du kan læse hele afsnittet. Hvis du gør det sidste, vil du opdage, at der er en masse ting, du selv kan gøre for at undgå at få underlivssygdomme, og du vil forstå, at mange af sygdommene skyldes manglende beskyttelse mod graviditet og kønssygdomme, dårlig hygiejne, overanstrengelse, stressede arbejdsituationer, vanskelige fødsler og i sidste instans kvindeundertrykkelse og
- 30 arbejdsituationer, vanskelige fødsler og i sidste instans kvindeundertrykkelse og klassesamfundet.

Undersøgelse af de kvindelige kønsorganer

Underlivsundersøgelse (gynækologisk undersøgelse, G.U.)

- Underlivsundersøgelse foregår på en speciel briks, hvor du har benene anbragt i nogle benholdere (se figuren). Undersøgeren sidder for enden af briksen på en taburet. Herfra kan man se de ydre kønslæber og endetarmsåbningen. Når man skiller de ydre kønslæber ad, ser man ind på de indre kønslæber, skedeindgangen og urinrørsmundingen. Undersøgeren lægger mærke til, om der er udflåd og irritation af huden, eller om der er sår i skridtet. Herefter føres et instrument (spe-
- 35 nogle benholdere (se figuren). Undersøgeren sidder for enden af briksen på en taburet. Herfra kan man se de ydre kønslæber og endetarmsåbningen. Når man skiller de ydre kønslæber ad, ser man ind på de indre kønslæber, skedeindgangen og urinrørsmundingen. Undersøgeren lægger mærke til, om der er udflåd og irritation af huden, eller om der er sår i skridtet. Herefter føres et instrument (spe-

- 40 kulum, se side 124) ind i skeden. Gennem dette kan man se slimhinden i skeden og livmoderhalsen med livmodermunden (se side 281). Hvis slimhinden er rød, opsvulmet og dækket med slim, suges noget af dette op med en vatpind og sendes til undersøgelse for bakterier, svampe og trichomonas (svampelignende celle som kan fremkalde skedebetændelse). Fra livmoderhalsen kan man tage slimhinde-
 45 skrab eller vævsprøver til undersøgelse for kræftceller. Herefter fjernes spekket, og undersøgeren, der har handsker på, fører to fingre op i bunden af skeden bag livmoderhalsen, samtidig med at hun med den anden hånd trykker på den nederste del af maven for at presse livmoderen ned mod fingrene i skeden. På denne måde kan man mærke hvordan livmoderen ligger, foroverbøjet eller bagoverbøjet, og
 50 man kan føle, om den er forstørret (graviditet), eller om der er knuder i den. Æggestokkene kan normalt ikke føles. Hvis der er noget at føle ved siderne af livmoderen, kan det dreje sig om betændelse, svulster på æggestokkene eller en udspilet æggeleder. Hvis der er tale om betændelse, gør det ondt, når man trykker på de betændte organer.
 55 Gør undersøgelsen ondt? Det kan godt gøre ondt eller føles ubehageligt, specielt hvis der er betændelse i nogle af kønsorganerne. Mange gange spænder du mave-musklerne og lårmusklerne, måske fordi du er bange for undersøgelsen og ikke har fået noget at vide om, hvordan den foregår. At ligge med benene i vejret og være prisgivet lægen, er ikke rart. Men prøv at slappe af. Hvis du spænder musk-
 60 lerne, er det ekstra ubehageligt.

Vævsprøve (vævsbiopsi)

- Hvis der ujævnheder, sår eller fortykket slimhinde på livmoderhalsen, skæres et lille stykke af slimhinden ud. Det kan gøres uden bedøvelse, da livmoderhalsen ikke indeholder ret mange nerver. Vævsprøverne sendes til mikroskopisk under-
 65 søgelse. Ved denne kan man se, om der findes unormale celler eller kræftceller, og man kan se, hvor dybt de trænger ned i vævet.

Slimhindeskrab (smear)

- Med en lille træpind eller vatpind skræbes forsigtigt hen over slimhinden omkring livmodermunden; pinden føres derefter ind i kanalen i livmoderhalsen og drejes
 70 rundt. Slimen og de afskrabne celler stryges ud på en glasplade. Under mikrosko-
 pet kan man se, om slimen indeholder kræftceller eller forstadier til kræft.

Fra Kvinde, kend din krop - en håndbog (1975)

Viljen til godt sprog

Pokkers til opgave!

Det var pokkers til opgave at blive sat på! Det er nemlig tvang at finde god sprogbrug i ikke-skønlitterære tekster, for her er det jo slet ikke meningen at man skal lægge mærke til sproget. Det er faktisk et kriterium for god sprogbrug i fag- og saglitteratur at sproget er usynligt i forhold til indholdet, selve meddelelsen.

Så er det anderledes let at finde dårlig sprogbrug. Dårlig sprogbrug gør det nemlig sværere for os at tilegne indholdet sådan at vores opmærksomhed forskydes til måden det er skrevet på. Det er derfor ikke mærkeligt at vi har nemmere ved at finde eksempler på dårlig sprog end på godt.

Der var nu også noget andet der gjorde det besværligt at finde et eksempel på god sprogbrug: Når vi betegner sproget i en tekst som dårligt, så er det jo ikke hvert eneste ord og sætning der er dårlig. Måske er det meste af teksten endda godt, men de dårlige elementer virker dominerende og overskygger det gode der er. Omvendt hvis vi skal karakterisere en teksts sprog som godt, så skal det hele helst være godt.

Mit besvær med at finde en tekst bestod lige netop i at jeg havde en hel del lidt dårlige tekster med noget godt i, men ingen som jeg syntes var rigtig gode. Men så prøvede jeg at ændre synsvinkel, og så havde jeg lige pludselig en hel del gode tekster med noget dårligt i.

Den gode bog

Som et eksempel på god sprogbrug har jeg valgt bogen KVINDE, KEND DIN KROP - EN HÅNDBOG. Den er skrevet af et forfatter-kollektiv, og den udkom første gang i 1975 på forlaget Tiderne skifter.

Her er et kort signalement: Bogen er som titlen siger, en håndbog for kvinder om kvinders krop og kropsfunktioner. Den er inddelt i kapitler med underafsnit, begge dele forsynet med overskrifter; der er mange fotos og tegninger; der er underinddelt indholdsfortegnelse; der er adresseliste over relevante kvindeorganisationer o.l.; der er litteraturliste; og der er stikordsregister.

Det udvalgte tekststykke fra kapitlet om underlivssygdomme har jeg fundet ved at sætte en finger et tilfældigt sted i bogen. (Men jeg synes jeg havde en heldig finger, for emnet er ét der oftest behandles i et helt andet sprog end det er tilfældet her. Læsere kan selv sammenligne. De fleste af de ting jeg fremhæver som gode, vil gennemgående mangle i andre tekster om samme emne.)

Den gode tekst

Jeg finder at teksten er god fordi den er
modtagerrettet
vedkommende
forståelig
åben
brugbar
og overskuelig

Det vil jeg i det følgende anføre gode grunde for. Jeg må dog lige forudskikke at jeg ikke vil begrænse mig til at nævne traditionelt rent sproglige træk. Disse alene giver ikke en god tekst. Jeg vil her bruge »sprog« så bredt at det omfatter alt det i en tekst der er med til at formidle dens indhold.

Den gode brug af »sprog«

1. Teksten er *modtagerrettet* og *vedkommende* og det markeres sprogligt - ikke bare ved at forfatterne forklarer læseren hvorfor indholdet er relevant, men også ved den *personlige tiltale*, den direkte henvendelse til læseren der fortæller hvad hun kan gøre.

I modsætning til andre fremstillinger af samme emne (fx populære lægebøger), bruges sproget til at vise at det her drejer sig om mennesker, og ikke bare om nogle abstrakte hypotetiske lærebogsforhold uden levende personer. Bemærk fx hvordan lægen og undersøgeren nævnes i teksten og ikke »fjernes« fx v.h.j.a. passiv eller man-konstruktioner (se fx 33-60).

2. Teksten er *forståelig* fordi sproget er *konkret*. Tingene beskrives ud fra læserens (mulige) situation (se fx 10-23). *Abstraktionsniveauet* er så lavt, at man kan identificere de enkelte ting, handlinger, kropsdele osv. og følge med (se fx 10-19 og 33-54).

Sproget er *åbent* i den forstand at det ikke slører eller skjuler hvem der gør eller mener hvad, og hvad det er der helt konkret tales om. Bemærk at forfatternes brug af passiv, udsagnsnavneord og den slags abstraherende sprogbrug er begrænset til de tilfælde hvor indholdets generelle karakter berettiger det, fx i indledningsafsnittet.

Ordvalget er *præcist* og *forståeligt* på én gang - også for ikke-fagfolk. Der bruges ikke specielt svære ord ud over fagudtrykkene, som imidlertid altid forklares. Læg mærke til hvordan forfatterne i øvrigt har sørget for at fagudtrykkene ikke alene forklares, men også tilføjes de steder hvor der ellers bruges almindelige »danske« udtryk. Det giver læseren en mulighed for at genkende dem, hvis de bruges uforklaret i en anden sammenhæng (se fx 61-71).

Og så gør det ikke ligefrem tekstens præcision og anskuelighed mindre at forfatterne mange steder har valgt at erstatte eller supplere den sproglige fremstilling med tegninger, fotos, tegneserier, skemaer osv. Godt sprog kan også være »intet sprog men i stedet en tegning«.

3. Teksten er *brugbar* fordi den er skrevet i et *handlingsrettet sprog*. Sproget er *klart* for det meddeler tydeligt hvad læseren kan eller skal gøre når hun er færdig med at læse, eller når hun kommer i den og den bestemte situation. Læg mærke til hvordan det udformes konsekvent af forfatterne i *hvis... så...* konstruktioner e.l. »Hvis du har det sådan og sådan, så skal du gøre sådan og sådan«. Sådan knytter man med sproget anledning og handling tæt og tydeligt sammen.

Fremstillingen er *vejledende* i og med at forfatterne også forklarer hvordan teksten i sig selv kan bruges: Læseren forberedes på hvad der kommer og der resumeres og konkluderes (se fx 24-31).

Også *opsætningen* støtter brugbarheden. Det er helt åbenbart hvordan teksten er skruet sammen. Bogen er, som nævnt i signalementet foran, tydeligt inddelt i kapitler og afsnit og

underafsnit med overskrifter så det er nemt at orientere sig. Og det er gjort nemt at komme ind til disse afsnit fra de formidlende afsnit: indholdsfortegnelsen og stikordsregisteret.

Teksten er *velordnet*. Se fx hvordan det valgte tekst-afsnit er klart disponeret: Først en indledning der gør emnet relevant for læseren (1-9), dernæst en anvisning på hvordan læseren *generelt* skal forholde sig (10-23), så giver næste afsnit (24-31) en oversigt over kapitlets indhold tillige med en læsvejledning og en konklusion der sætter emnet i relation til læserens livsvilkår, og endelig starter den egentlige gennemgang i kapitlet.

De mindste afsnit (alinea) er også gennemgående klart opbygget, ofte efter mønstret: *fra det generelle til det specielle* (se fx 10-19).

Endelig meddeler forfatterne *én ting af gangen*: der er sådan cirka én ny information pr. sætning.

4. Og så er sproget forresten så *korrekt* at denne side af fremstillingen næppe vil forstyrre læsningen for andre end pedanter.

Altså

Teksten er god fordi den er *skrevet*
vedkommende
relevant
personligt
forståeligt
klart
konkret
enkelt
vejledende
overskueligt
korrekt

og så er der brugt illustrationer.

Ikke sandt? Det er en god og fungerende tekst! Det kan godt være at man kan finde nogle kiks eller nogle ting der kunne være gjort bedre. Men generelt bærer teksten præg af forfatterens *vilje* til (og færdighed i) at bruge sproget godt, dvs. på modtagernes betingelser.

*Peter Stray Jørgensen, f. 1945, cand. phil.
slangordbogsredaktør,
undervisningsassistent ved Københavns
Universitet, lærer ved
Byggeteknisk Højskole.*

Krønike og udgravning

I

....Allehelgens aften 1257 drog hele konventet med kors, lys og røgelseskar i spidsen i procession fra den gamle til den nye kirke, hvor alle kirkens relikvier blev anbragt »under munkenes frydeskrig og jubelråb«.

- Dette var sidste gang i lang tid, at der var anledning til frydeskrig i Øm. Netop i disse år trak uvejrsskyerne sammen om det hidtil så lykkelige konvent. Efter biskop Peder Elafsen fik Aarhus-kanniken Peder Ugotsen stiftets bispestol. Han havde længe været mod de begunstigelser, som bispestolen havde givet brødrene i Øm, og gav sig nu til at hævde bispens rettigheder over for munkene, krævede gæsteri i klosteret for sig og sit store følge, underkendte tidligere gaver til klosteret etc. Peder Ugotsens efterfølger Tyge skærpede kursen mod klosteret, hvis situation tilmed blev yderligere forværret derved, at cistercienserne valgte ærkebispens parti i den store kirkestrid. Det betød, at den verdslige magt nu kom Aarhus-bispen til hjælp. Dronning Margrethe Sprænghest voldgæstede i 1260 klosteret i to nætter med en stor styrke - ifølge krønikens sikkert noget overdrevne tal 1600 ryttere med tilhørende løbere og fodfolk, som klosteret alle måtte forpleje. Siden besøgte klosteret gentagne gange af marsken Jens Kalv med 300 ryttere, siger krøniken, angiveligt på jagt efter abbed Arnfast af Ryd, som ærkebisp Jacob Erlandsen havde udset til bispestolen i Aarhus. Alt til ubodelig skade for klosterets pengekasse.
- Om stridens udgang er krøniken tavs. Den slutter brat i efteråret 1267, midt i beretningen om den stadig mere spændte nervekrig mellem bisp og klostermænd.

II

- Under udgravningen er kendskabet til Øm kloster forøget meget betydeligt. Men før vi ser på de vigtigste resultater, skal det understreges, at vi har arbejdet under ekstremt gode betingelser. Hvor C.M. Smidt i reglen måtte nøjes med at grave små bitte felter ad gangen, kunne vi sætte ind på store områder og med kvalificeret medhjælp og et udgravningsteknisk udstyr, som man slet ikke rædede over ved de ældre udgravninger. Derfor har vi f.eks. også været i stand til at koncentrere os om at opnå en nøjagtig datering af de enkelte bygningsdele - et spørgsmål som C.M. Smidt knapt nok havde mulighed for at besvare.

- 30 Vi indledte med at udgrave den manglende del af klosterets østfløj - den vigtigste af munkenes beboelsesbygninger, der bl.a. har rummet kapitelsalen, hvor brødrene dagligt mødtes med abbeden, og i 2. stokværk dormitoriet, munkenes fælles sovesal. Det var denne fløj, der blev indviet sammen med kirken i 1257. Fløjen var nedrevet særdeles grundigt; nogle steder var fundamentgrøfterne endog
- 35 tømt helt til bunden for granitsten, og vi gjorde her for første gang den ejendommelige observation, at Frederik II's nedbrydningsentreprenører ikke blot har fjernet stenbygningerne, men også systematisk har gennemgravet jorden under gulvene. Det samme er tydeligvis sket ude i fratergården. Hvorfor denne nidkærlighed? Hele området blev jo siden dækket af brokker. Vi må næsten tro, at man har
- 40 søgt efter nedgravede skatte. Da der i 1554 blev optaget et inventarium over klosterets klenodier, kunne skriveren opregne mængder af kostelige messeklæder. Men af ædelt metal var der kun levnet en enkelt forgyldt kalk og disk. Har resten været gemt bort i de urolige reformationsår?

Fra Olaf Olsen: Krønike og udgravning. Øm kloster i historisk og arkæologisk belysning (i tidsskriftet Convivium 1979)

Forskersprog for folket

Naturligvis eksisterer det gode sprog - det sprog der i grammatisk korrekt form bringer umisforståeligt bud fra afsender til modtager. *Grammatisk korrekt* vil sige i overensstemmelse med den gældende rigssprogsnorm - lad så være at denne norm til enhver tid er under forskydning, så at afsender og modtager kan være uenige om detaljer. Og *umisforståeligt* er ikke nødvendigvis det samme som letforståeligt; selve emnet kan være så kompliceret at den sproglige formulering kræver en energisk indsats ikke blot af afsenderen, men også af modtageren. Hvor disse vanskeligheder ikke gør sig gældende, vil det gode sprog fungere så gnidningsløst at der næsten ikke bliver lagt mærke til det.

Men selv når det gælder rent saglige meddelelser, der ikke skal formidle en kunstnerisk oplevelse, hænder det dog vist i ny og næ for os alle at vi under læsningen tænker: Dette er godt skrevet. Sådan gik det mig da jeg stiftede bekendtskab med en artikel af *Olaf Olsen*: Krønike og udgravning. Øm kloster i historisk og arkæologisk belysning (udgivet af Historisk Samfund for Århus Stift som særtryk fra tidsskriftet *Convivium* 1979).

På forhånd var jeg lægmandsinteresseret i emnet, og for så vidt er det ikke mærkværdigt at artiklen fængslede mig. Men under læsningen registrerede jeg et behag som skyldtes det gode sprog: fremstillingen er helt igennem almentilgængelig og klar, flydende og letlæst. Dette var mit umid-

delbare helhedsindtryk, som jeg næppe på stående fod havde kunnet begrunde udførligt. Først Mål & Mæles initiativ i det gode sprogs tjeneste gav stødet til at jeg forsøgte at klargøre - for mig selv og for andre - de enkelttræk der tilsammen kendetegner sproget i Olaf Olsens artikel om Øm kloster.

Indledningsvis bør det konstateres at artiklen fylder 22 store tospaltede sider. Den er, som det er sædvane i *Convivium*, fornemt illustreret med farvefotografier og stregtegninger, og hvert billede er forsynet med udførlig og levende tekst. Ved min analyse af sproget har jeg valgt at se bort fra billedteksterne og den afsluttende litteraturvejledning, men med disse undtagelser bygger undersøgelsen på hele artiklens tekst og ikke kun på de to uddrag der er aftrykt her side 11-12. Eksempler henter jeg dog så vidt muligt fra disse uddrag.

Artiklen er klart disponeret. Efter en kort indledning om cistercienserklostre i Danmark følger de to store hovedafsnit, det første om Øm klosters historie ifølge samtidige skrevne kilder (klosterkrøniken og senere dokumenter), det andet om de arkæologiske undersøgelser af klostertomten 1896-1978 og opbygningen af klostermuseet. Der rundes i korthed af med de konklusioner der kan drages af de arkæologiske vidnesbyrd som supplement til den skrevne overlevering. Typografisk falder artiklen i 45 afsnit. Det længste af disse fylder 30 linjer,

det korteste 5 linjer, mens gennemsnittet er 15-16; intet afsnit er uoverskueligt ved sin længde, og intet er pointerende kort.

Ved stavning og tegnsætning er der så godt som intet distraherende. Et par afvigelser fra officiel retskrivning er så små at de færreste vil hæfte sig ved dem, fx *simpelthen* og *Aarhus* (for *simpelt hen* og *Århus*). Kommateringen er den traditionelle grammatiske, og kun en pedant vil savne et komma efter *spørgsmål* i uddrag II, linje 28. En enkelt orddannelse er unormal: *forskriftmæssig* - Retskrivningsordbogen og Nudansk Ordbog har *forskriftsmæssig*; og det må vel være en trykfejl når det et sted hedder: »De 24 peblinge fik en klatskilling og sendt bort« - her mangler åbenbart et *blev* foran *sendt bort*.

Det bedst kendte og mest yndede mål for om en tekst er let eller svær at læse er den skala der kaldes *lix* (læsarhedsindeks). Olaf Olsens artikel består af 5058 ord fordelt på 260 helmeninger (»punktummer«; jeg har regnet semikolon lig med punktum) eller gennemsnitlig 19,5 ord per helmening. Der er 1382 »lange ord« (på 7 eller flere bogstaver), dvs. 27,3%. Lix-tallet bliver altså 46,8, hvilket placerer teksten som middelsvær, endda i faretruende nærhed af det rigtig vanskelige. Men, som *lixens* fader, C.H. Björnsson, selv har sagt: Koppla inte bort förståndet! Kriteriet korte og lange ord, hvor grænsen går mellem 6 og 7 bogstaver, er tvivlsomt: ifølge dette er *skrive*, *hurtig*, *himlen* og *Europa* korte ord, hvorimod *skrevet*, *hurtigt*, *himmelen* og *Danmark* er lange ord. Det kan måske gælde for børn der endnu er ved at lære at læse, og for hvem selve læseprocessen er et

problem, men ikke for den normale voksne der opfatter større helheder i ét blik. Vigtigere er det uden tvivl at helmeningerne gennemgående er korte. Men selv ret lange helmeninger behøver ikke at være indviklede, som det ses af Olaf Olsens artikel: eksempelvis indeholder 3 helmeninger i uddrag II (linje 24-33) fra 36 til 41 ord, men de er simpelt bygget op af 1 hovedsætning og højst 2 ledsætninger.

En fuldstændig analyse af de 260 helmeninger viser at de består af 284 hovedsætninger og 198 ledsætninger samt 8 sætningsemner (et eksempel på det sidste er II 38 »Hvorfor denne nidkærlighed?«). Allerede forholdet 60% hovedsætninger over for 40% ledsætninger tyder på en enkel syntaks. Det bekræftes af at over halvdelen af hovedsætningerne - 147 - er uden nogen tilknyttet ledsætning, og af dem er atter 108 særsætninger, dvs. helmeninger bestående alene af 1 hovedsætning. Og af de resterende hovedsætninger har 124 kun 1 eller 2 ledsætninger. Hertil kommer at ikke mindre end 80% af ledsætningerne er af første grad, dvs. umiddelbart led af den overordnede hovedsætning, og 17% af anden grad, dvs. led af en førstegradsledsætning (se fx I 10-12).

Alle disse træk vidner om en ukompliceret opbygning af helmeningerne. Samtidig må dog en modgående tendens konstateres. Forfatteren har en vis forkærlighed for navnetillæg (apositioner), fx I 14-15 »en stor styrke - ifølge krønikens sikkert noget overdrevne tal 1600 ryttere« og II 28-29 »en nøjagtig datering af de enkelte bygningsdele - et spørgsmål som C.M. Smidt knapt nok havde mulighed for at besvare«. I begge tilfælde, ligesom i en snes tilsvarende, er appositionen

en skjult sætning hvori grundled og udsagnsled er underforstået (»det er/var«). Denne udtryksmåde komprimerer stilen og kræver en vis opmærksomhed af læseren.

I nogen grad kan det samme siges om overgangene mellem hovedsætningerne, hvor forfatteren kan være ret karrig med logiske forbindelsesord. Det er mere fremtrædende i I end i II. Fx kunne man have tænkt sig et *Men* eller et *imidlertid* i I 4, et *For* i I 4, et *Og* i I 10. Modsat bemærker man fx *Men* i II 23, *Derfor* i II 27, og *jo* i II 39.

Men ser vi igen på helmeningernes indre bygning, finder vi endnu et gennemgående træk der vidner om enkelhed. Der er meget få eksempler på ophobning af ord i forfeltet (foran udsagnsleddet); det mest udtalte eksempel på denne såkaldte forvægt er artiklens første helmening, der opviser 31 ord foran hovedsætningens udsagnsled:

Den reformation og renselse af klostervæsenet, som indledtes med grundlæggelsen af det første cistercienserkloster i Citeaux i 1098, og som Bernhard af Clairvaux nogle årtier senere blev den store bannerfører for, nåede til Danmark i 1144.

Men artiklens typiske udtryksform finder vi fx i II 24-27, hvor de 16 ord i forfeltet afbalanceres af 21 ord der følger efter sætningskernen. Og i en helmening med 4 ledsætninger (deriblandt tekstens eneste af fjerde grad) konstaterer vi udpræget bagvægt:

Det må formodes, at både kirke og klosterbygninger i alt væsentligt var opført som provisoriske bygningsværker af træ, der skulle afløses af mere passende huse, når institutionen var konsolideret og havde over-

skud, som ikke nødvendigvis måtte investeres i landbrugsbedriften.

Det er også værd at bemærke at der aldrig er indskudt længere led mellem grundled og udsagnsled i bisætninger. En traditionel akademisk skriftsprog-form som denne:

Den selvfølende stormand erklærer ligeud, at han, når han skænker en bolig til munkene, til gengæld håber (osv.)

forekommer altså ikke; det hedder i stedet, svarende til almindelig nutidig sprogbrug:

Den selvfølende stormand erklærer ligeud, at når han skænker en bolig til munkene, håber han til gengæld (osv.).

Derimod indlader forfatteren sig intetsteds på - som det er gængs i talesproget - at resumere et forfelt med et sammenfattende ord. Han skriver fx i II 23: »Men før vi ser på de vigtigste resultater, skal det understreges« - og ikke »så skal det understreges«; tilsvarende kunne han i II 25 i stedet for »kunne« have skrevet »der kunne«. Så korte som forfelterne er, ville et sammenfattende ord da også have virket afstikkende i skriftsprog.

I selve forfeltet er der rige muligheder for sproglig variation. Oftest er det grundledet eller et biled der placeres her i almindeligt sprog. Det gælder også for Olaf Olsens artikel, hvor disse to typer er omtrent lige hyppige og tilsammen dækker 90% af tilfældene; variationen mellem grundled og biled kan let iagttages i de to tekstuddrag. Det er påfaldende sjældent at leddet har form af en bisætning som fx i II 23, 24-25 og 40-41 - tilsammen kun 17 tilfælde; igen har vi her et vidnesbyrd om enkel syntaks. Når vi

samtidig finder meget få sætninger med genstandsleddet anbragt i forfattet - kun 7 tilfælde som fx »Ærkestiftets godkendelse måtte han hente i Clairvaux« - så er dette udtryk for en behersket, nøgtern stil. Et let akademisk anstrøg har flere af de 10 tilfælde hvor et omsagnsled står i forfattet, fx »Usædvanlige er kun to små udbygninger mod syd« og »Hjemme igen efter den lange rejse måtte abbed Brian erkende, at (osv.)«.

Når det gælder henførende bisætninger, er det i nøje overensstemmelse med almindelig sprogbrug at de alt-overvejende indledes med *der* når de refererer til grundledet (fx II 31 og 33) og med *som* når de refererer til genstandsleddet (fx I 7 og 15), i sidste fald også uden forbinder: »alt det vand, man kunne ønske sig«. Henvisning med *hvilken* bruges kun en enkelt gang: »et kort kor, til hvilket der sluttede sig et vældigt tværskib« - og ikke i fx følgende citat: »den hellige Bernhards eget kloster, som Eskil selv på sine gamle dage blev optaget i som simpel munk« (jf. II 26).

Som synonym til »krønikens sikkert noget overdrevne tal« (I 14) er en mere letlæst ordføjning mulig: »krønikens tal, der sikkert er noget overdrevne«. Men der er kun et par lignende eksempler i hele artiklen (I 5 og 21) og ingen af dem kan betegnes som knudrede. I gammeldags afhandlingsstil kunne forfatteren have skrevet fx

Den med grundlæggelsen af det første cistercienserkloster i Citeaux i 1098 indledte reformation og ren-selse af klostervæsenet

- men han skriver faktisk som citeret ovenfor side 15; og så fremdeles.

Udsagnsordene i artiklen fordeler sig med 77% på aktiv og 23% på passiv form. Det vidner om en anskuelig fremstilling. For passivformernes vedkommende er det for det første bemærkelsesværdigt at de næsten kun forekommer uden angivelse af hvem der udfører handlingen - men netop fordi dette er uvæsentligt eller meningsløst, som fx i I 2-3 »fra den gamle til den nye kirke, hvor alle kirkens relikvier blev anbragt«, eller II 42 »Men af ædelt metal var der kun levnet en enkelt forgyldt kalk og disk«. For det andet bør det noteres at de allerfleste passivformer, i overensstemmelse med almindelig nutidig sprogbrug, er sammensatte - som de netop citerede *blev anbragt* og *var levnet*. Af ægte passivformer på -s - ud over de obligatoriske som »der fortælles«, »skal det understreges« (II 23) - har teksten kun en halv snes, fx I 15-16 »Siden besøgte klosteret gentagne gange af marsken Jens Kalv«.

Helt i samklang med udsagnsordenes aktive præg er det at abstrakte navneord afledt af udsagnsord spiller en meget ringe og upåfaldende rolle. »Ved nedlæggelsen ejede klosteret 250 ejendomme« kunne selvsagt omskrives til »Da klosteret blev nedlagt, ejede det 250 ejendomme«, men næppe nogen læser vil finde det påkrævet. Og mere stødende eksempler vil man forgæves lede efter i artiklen.

Naturligvis byder teksten på en del historiske og arkæologiske fagglosser, men de er enten almenkendte eller begribelige ud fra sammenhængen. Fra de to uddrag kan nævnes *konvent*, *gæsteri*, *voldgæste*, *marsk*, *stokværk*, *fundamentgrøft*, *inventarium*; fremmed for de fleste er dog nok *munke-samlag*, der imidlertid har en vis hi-

storisk hævde. Enkelte gange indflettes et gammeldags udtryk, fx »det nyervevede kloster, der *meldtes* i åndeligt og timeligt forfald« og »Det kan den interesserede læser selv *erkyndige sig om*«. Den beherskede stil oplives af og til af engagerede tillægsord, fx »den grufulde brand«, »De små brødre blev ubarmhertigt sparket ud af deres klostre«, »under ekstremt gode betingelser« (II 24). Desto mere raffineret virker følgende underdrivelse: »her (dvs. i en kiosk) kunne museets publikum erhverve *særprægede* souvenirs, f.ex. små plastic-kranier med ordet Øm indgraveret på panden« Billedsproget er hverken klicheer eller nyskabelser, men forsigtige variationer over gængse temaer, fx »Slangen i dette jordiske paradis«, »Den hidtidige abbed i Venge blev sendt til omskoling i Vitskøl«, »så snart der kunne trylles lidt penge i den altid slunkne udgravningskasse«. Endelig bør det

bemærkes at spørgsmålene (fx II 38 og 42-43) ikke er retoriske, men delagtiggør læseren i forfatterens videnskabelige tvivl.

Sproget i Olaf Olsens artikel kan sammenfattende karakteriseres som pædagogisk klart, syntaktisk enkelt og stilistisk nøgternt, ypperligt egnet til at formidle videnskabelige problemer og resultater til en bred offentlighed. Det er godt sprog.

Men det er - heldigvis - ikke enestående godt sprog. Vi møder daglig eksempler på det gode sprog, men vi lægger ikke mærke til det, for det generer os ikke. Det gode sprog deler skæbne med evangeliets retfærdige (Luk. 15,7): de dømmende instanser interesserer sig mere for én synder end for 99 der ikke trænger til omvendelse.

*Allan Karker, f. 1926
formand for Dansk Sprognævn*

En amerikansk student banker på (...)

Hvad får familien ud
af at huse en
amerikansk student?

- 5 Lad os slå fast med det samme, at det hverken er en lejer, pensionær, hushjælp eller babysitter, du åbner døren for.

Det er et frisk pust udefra.

Hvad det så fører med sig, er naturligvis umuligt at sige på forhånd. Det afhænger jo både af dig og den unge amerikaner.

-) Det siger sig selv, at den direkte kontakt over så lang en periode giver impulser, man faktisk ikke har mulighed for at få på anden måde.

Der bliver rig lejlighed til at diskutere så at sige alle problemer, og få dem belyst fra vinkler, ingen af parterne måske havde tænkt på før. Derfor er det næppe overraskende, at kontakten i mange tilfælde udvikler sig til et varmt venskab.

(...)

- 5 Hvad med mad, vask osv.?

I USA spiser man mindre svinekød og kartofler og mere oksekød og grøntsager.

Det betyder nu ikke, at man helt skal ændre på sine kostvaner, hvis man har en amerikaner boende. De fleste studenter synes om almindelig god, varieret dansk mad. Hvis man ellers giver dem tid til at vænne sig til rugbrød, leverpostej og de andre typiske danske ting. Men det vil på den anden side måske slet ikke være nogen dårlig idé, f.eks. at servere mere salat, frugt og grøntsager end normalt i den periode. Under alle omstændigheder har vi vist alle sammen godt af at få vores egne kostvaner sat under lup en gang imellem.

(...)

Uddrag af reklame-brochure fra DIS, »En amerikansk student banker på«. (forbruger-vejledning til danske familier der overvejer at have en amerikansk student boende et semester eller to, udarbejdet af reklamebureau'et: Thomas Bergsøe A/S).

25 Tre klassiske scener (...)

Det var oplagt at bruge perspektiv-maleriet til teatervirkninger. Et billede som Swanevelts landskab er en ideel - og ideal - baggrund. Det er ikke et billede inspireret af en naturoplevelse men et meget dygtigt - og meget smukt - kulturprodukt, et hvad man kaldte 'heroisk landskab'. Det er et stort perspektiv, der
30 ikke bare er rigtigt konstrueret men også klart artikuleret, saa at øjet føres ind i dybden fra den ene mærkepæl til den anden, fra forgrunden med det store træ til søens flade, hvorfra mellemgrundens elementer rejser sig, træer og længere tilbage ruiner og slotte i grønne lunde og allerlængst tilbage selvfølgelig de blaa bjerge. Det er saadan et landskab Wagner har tænkt sig til første akt af Parsifal og ikke
35 den gyselige pindemark af opstammede planteskoletræer anbragt paa en skraatstillet præsenterbakke, som ved Det Kongeliges sidste opførelse af operaen.
(...)

Hvorfor i alverden drøfter man ikke med skuespillerne, hvordan den ideelle skuespilscene skal være for derefter at eksperimentere med Nye Scene? Det kan vel ikke koste mere end normal opsætning af et stykke at indbygge et tragtformet
40 proscaenium der kaster lyden ud til publikum, samtidig med at den formindsker scenen og giver mere frastilningsplads? Videre maatte man uden et stort byggeri kunne give større afstand mellem stoleraderne og lukke den bageste del af rummet af og paa den maade faa det mindre teater, man har sukket efter i hundrede aar, et teater med et repertoire helt uafhængigt af Gamle Scene.

Uddrag af Steen Eiler Rasmussen »Tre klassiske scener«, Politiken 27.9.80.

Sproglig bevidsthed

DIS-teksten her er en reklametekst med de genretræk der kendetegner reklamer: smart opsætning, lækre farver og en speciel sprogbrug, valgt til netop denne sammenhæng: en orientering om fornøjelser og problemer når man skal fungere som værtsfamilie for en ukendt udenlandsk student i ½ eller i 1 år.

I en 12-siders brochure gennemgås - næsten kronologisk - emner som: hvorfra kommer studenterne? hvad kræves der af værtsfamilierne? praktiske problemer, mad, vask osv.? Desuden er der lidt generelt om DIS, oplysninger om hvor man henvender sig og hvordan. Som illustration er der nogle citater fra tidligere DIS-studenter, et enkelt med foto, DIS-logo og forsiden: en dør (til en almindelig lejlighed) - set indefra - og overskriften »En amerikansk student banker på«.

Man lukker altså brochuren op med en forestilling om, at nu er der banket på, og hvad sker der så? En teknik, som kendes fra fx børnebøger (»hvad tror du nu der sker om lidt?«).

Der er meget luft på siderne, typografien er dobbelt størrelse af normalt bogtryk.

De informationer der er med er udvalgt omhyggeligt for at stimulere og etablere nogle korrekte forventninger til et sådant gæste-arrangement og for at foregribe vanskeligheder. Teksten er hovedsagelig informativ og direkte rettet til modtageren.

Ud over en direkte omtale af institutionen DIS i indledningen (formet som et brev til værtsfamilien) mærker man ikke afsenderens holdninger og vurderinger, snarere modtagerens, eller rettere: modtagerens formodede holdninger og forventninger.

Uden at benytte illustrerende eksempler er sproget meget konkret og meget bevidst. Modtageren skal ikke danne sig en forkert opfattelse af studentens rolle i familien! Når man så forventer, at nu kommer den rigtige opfattelse, så står der i stedet - på en linje for sig, næsten impressionistisk: »Det er et frisk pust udefra.« Måske en floskel, men med en klar virkning, at skuffe modtagerens forventning om at få klar besked om hvad vedkommende kan vente sig, d.v.s. flosklen bruges i en sammenhæng, der ikke er konverserende og gensidigt bekræftende for de samtalende, men snarere drillende som i børneremse-stil (»hvad er livet? Et pust i sivet!« eller »Ved du hva'? Tra-la-la«). Modtagerens forventninger skal nemlig ikke læses fast, der skal lægges op til at mange typer af roller, af socialt samvær kan udfolde sig, afhængigt af den konkrete værtsfamilie og den konkrete student.

Rent sprogligt indledes afsnittet altså meget konkret for derefter at blive svævende, ueksakt - uden faste rammer. Sidst i afsnittet konkretiseres det dog, at der er et sprogligt udbytte

af besøget i form af, at værtsfamilien får øvelse i at tale engelsk. Og de økonomiske betingelser omtales: grænseomkostningerne ved det ekstra familiemedlem dækkes, men i ordvalget og placeringen i helheden gøres det klart, at det ikke er for pengenes skyld man skal tage en gæst, selv om det understreges at det beløb værtsfamilien modtager er skattefrit! Det er karakteristisk, at der teksten igennem bruges betegnelsen »det amerikanske familiemedlem« - så rollerne bliver alligevel indirekte defineret!

Det andet citerede afsnit går tæt på detaljerne, formodentlig dem, der uden bevidst omtanke fra vært og gæst kan give anledning til gnidninger, fx forskelle i kostvaner der kan tolkes som fråds eller manglende sans for ens kulinariske frembringelser, eller den grundlæggende kulturelle forskel mellem amerikaneres og danskeres daglige antal brusebade. Der står endda hvad amerikanere oftest spiser til morgemad. Sproget bliver så konkret, at ingen misforståelser er mulige.

Der er mange nye afsnit, som oftest korte sætningskonstruktioner. Der er eksempler på ledsætningskonstruktion mellem to punktummer - noget der ville give mange røde streger i en dansk stil (»Hvis man ellers giver dem tid til at vænne sig til rugbrød, leverpostej og de andre typiske danske ting«). Men i denne sammenhæng fungerer konstruktionen som en mundret variant af en helmening. En omskrivning til en hovedsætningskonstruktion med et adverbial der udtrykte betingelsen ville virke tung (f.eks. »Man må naturligvis give dem tid til at vænne sig til....). Indholdet virker klart nok i den valgte form, og helhe-

dens ensartede og bevidste stilpræg ophæver ukompliceret en række af de restriktioner og påbud der normalt gælder for »korrekt« sprog.

Tiltalesformen er meget direkte (»Du behøver ikke...« » Du kan sagtens lade...«) Det er som at få gode praktiske råd på tomandshånd. Hvor der generaliseres bruges »man« (»Det betyder nu ikke, at man helt skal ændre sine kostvaner, hvis man har en amerikaner boende.«) Når »man« så tænker: nej, det kunne da lige mangle! så kommer fortsættelsen: »Men det vil på den anden side måske slet ikke være nogen dårlig idé, f.eks. at servere mere salat, frugt og grøntsager end normalt i den periode« - i en upersonlig konstruktion, hvor den handlende ikke udtrykkelig er nævnt. Og i en jovial »vi«-form, hvor afsenderen også tæller sig selv med antydes der endda en forsigtig kritik af danskernes kostvaner: »Under alle omstændigheder har vi vist alle sammen godt af at få vores egne kostvaner sat under lup en gang imellem.«

Jeg finder, at denne tekst er »godt sprog«, fordi den sproglige fremstillingsform fungerer meningsfyldt og hensigtsmæssigt i den sammenhæng der skal belyses. I en kortfattet og overskuelig form får læseren svar på de fleste af de praktiske, økonomiske og sociale spørgsmål, der må forventes at melde sig, når man skal overveje at have et fremmed menneske inden for sine vægge i længere tid.

At jeg vil karakterisere teksten som »godt sprog« er imidlertid ikke det samme som, at jeg ikke kan føle mig lovlig meget intimideret af de mange direkte henvendelser og Irma-stilen.

Den anden tekst - af Steen Eiler Rasmussen - er en personlig og meget engageret fremstilling af nogle synspunkter i forbindelse med en påtænkt ombygning af Det kgl. Teater. Det er tydeligt, at afsenderen ud over at ville fremstille sin personlige mening meget bevidst søger at formidle indholdet til læseren af artiklen. På alle niveauer af teksten forekommer der mig at være en klar styring: fra opsætning, lay-out og komposition til syntaks, ordvalg, ja endda tegnsætning.

Teksten minder på visse måder om læserbrev-genren: den klart personlige form, det aktuelle debat-emne, kritikken af de fremsatte planer fra offentlig side og ideer til en ændret plan for ombygningen af Det kgl. Teater. Men teksten er længere end læserbrev og den er illustreret med gengivelse af tre klassiske malerier. Den sproglige form nærmer sig det litterært essayistiske. Måske er det for »smukt« til at kunne illustrere »godt« sprog?

Tekstens emne er Det kgl. Teaters 3 sceniske behov (»Tre klassiske scener«). Men første halvdel af teksten er en analyse af de tre malerier med præcise iagttagelser, som læseren kan følge undervejs. Halvvejs inde i artiklen hører vi om det, som overskriften får en til at forvente. Og i sidste del skiftes der emne fra malerierne til teatret, idet diskussionen om sammenhæng mellem motiv og format overføres fra perspektivmaleriet til virkemidler i teaterummets fysiske udformning.

Den logiske tankekonstruktion er egentlig kompliceret og abstraktionsniveauet ret højt, men de vanskeligheder for forståelsen dette kunne medføre er afbødet ved at den egentlige argumentation om teaterbyggeriet pa-

ralleliseres med konkrete iagttagelser, læseren kan gøre i de tre malerier. Vekselvirkningen mellem de to temaer får med andre ord en klar sproglig virkning. Ordvalget er meget bevidst. Der spilles på nuancer mellem beslægtede ord (fx *ideelt* og *idealt*), der opstilles kontraster (fx i sammenligningen mellem sceneriet i et af malerierne og en scenedekoration til en opførelse af Wagners »Parsifal«, som læseren formodes at kende). Og den præcise betydning af de valgte ord og vendinger understreges ved at de stilles op over for beslægtede ord og vendinger (fx »... ikke bare rigtigt konstrueret, men også klart artikuleret, saa at øjet føres....«). Der er tale om et sproglig mod, når afsenderen i meget værdiladede vendinger karakteriserer en dekoration til operaen »Parsifal« (»gyselige pindemark«, »opstammede planteskoletræer«, »skraatstillet præsenterbakke«).

Sproget udtrykker klart afsenderens synspunkt uden angst for konfrontation eller forsøg på at pejle ind efter modtagerens holdninger, men samtidig er der en klar fornemmelse for, hvordan det ønskede budskab skal nå frem til modtageren. Hovedsynspunktet er, at der skal være sammenhæng mellem teatrets funktion og teaterummets fysiske udformning, og at kunstnerne og medarbejderne på teatret er nærmest til at planlægge de mere konkrete udformninger af en evt. ombygning. Den sproglige fremstillingsform følger og bliver herved en sammenhængende del af de fremsatte tanker. Sætningskonstruktionerne bliver lange, når en længere og vanskelig tankerække skal udvikles (fx om hvordan perspektivvirkningen fungerer i »det heroiske landskab«

eller de nærmere krav til en intimsce-
ne). Andre steder er sætningerne ul-
trakorte (»Det kunne man ikke gøre
noget ved.« Eller »Man svælgede i il-
lusionsmaleri.«). I det hele taget gæl-
der det, at sætningskonstruktionerne
er meget varierede, fx sætningsindle-
dere, fremsættende sætninger over
for spørgende sætninger, så at hel-
hedsindtrykket virker levende og en-
gagerende selv for den læser, der må-
ske ikke på forhånd var optaget af
netop dette emne.

Denne tekst er finkulturel, forstået
på den måde, at den lever op til nogle
klassisk æstetiske krav om sproglig
klarhed, men den er ikke finkulturel i
de krav, der stilles til læserens viden.
Teksten rummer i sig selv alle nødven-
dige informationer, som læseren be-
høver for at følge tankegangen. Her
er ingen sproglig indforståethed.

Når såvel DIS-teksten som Steen
Eiler Rasmussen-teksten her er brugt
som eksempel på »godt« sprog, så
skyldes det min modvilje mod at blive
fanget i at fremsætte nogle *entydige*
normer om »godt« sprog, normer der
kunne udmøntes i fx undervisnings-
planer der systematisk og nogenlunde
smertefrit kunne lede folk frem til at
kunne udtrykke sig på godt dansk.
Det er let nok at sige hvad der er dår-
ligt sprog. For det vil som regel sige,
at det budskab en afsender ønsker at
udtrykke ikke bliver opfattet af den
eller dem den talende henvender sig
til. I en bestemt sammenhæng i en be-
stemt gruppe vil sproglige udsagn
være forståelige som for andre i en
anden sammenhæng ville være ufor-
ståelige. Vi kan ikke afgøre, hvad der
menes med »godt« sprog før vi når til
en enighed om, hvorvidt der hermed
skal menes hensigtsmæssigt/funktio-

nelt sprog eller om der menes sprog,
der lever op til nogle forestillinger hos
folk med en bestemt type uddannelse
der gør krav på at vide bedre.

Godt sprog betyder i den definition
jeg her har valgt, sprog der er begri-
beligt, hensigtsmæssigt om et givent
emne fra en given afsender til en given
modtager. Der er ikke to kommunika-
tionssituationer der er identiske. Der-
for kan man godt ud fra en eksisteren-
de tekst udtrykke sig *deskriptivt* (be-
skrivende) og udtrykke, om man an-
ser den for at være »godt« sprog eller
ej i den givne sammenhæng. Men det
er straks langt mere kompliceret at
udtrykke sig *normativt* (forskriftsgi-
vende) om sproglig kvalitet. Der er
for mange variable at tage hensyn til:
kommunikationens art (afsender, em-
ne, modtager, sammenhæng), genre
eller tekststart, formål, stilleje. Og så
har jeg end ikke berørt forskellen mel-
lem sprog i mundtlig og skriftlig sam-
menhæng.

Hvis jeg skulle sige noget om fælles
kvalitative træk i de to tekster, jeg her
har trukket frem, så er det, at de beg-
ge udtrykker en *sproglig bevidsthed*.
Der er i hele fremstillingen truffet en
lang række *valg* ud fra en vurdering
af den sammenhæng, teksterne hver
især indgår i. Godt og meningsfyldt
sprog er uløseligt forbundet med me-
ningsfyldte kommunikationssituatio-
ner. Og derfor blev det mig hurtigt
klart, at jeg trods den største pæda-
gogiske velvilje måtte opgive at lede
efter eksempler i form af fx en god
dansk stil. For hvornår har man sidst
hørt om at nogen fandt denne speciel-
le form for eksercits meningsfyldt?

Eva Uhrskov, f. 1946
cand. mag. (dansk/lingvistik)
Statens Kursus til Studentereksamen

Her følger de fire forfatters kommentarer til hinandens tekster og analyser.

**Peter Jerndorff Jessens
kommentar**

**Universitetslektor
Allan Karkers bidrag.**

Universitetslektor *Allan Karker*s valg af et uddrag af historikeren og arkæologen *Olaf Olsens* artikel (Krønike og udgravning) som et eksempel på godt dansk må betegnes som meget heldigt. Den indgående analyse af sproget og den helt videnskabelige kommentar til teksten peger på både de generelle og specielle værdier, der udmærker dette stykke prosa. En supplerende kommentar er det derfor både vanskeligt, men også overflødigt at fremføre.

Uden først at have læst den forelagte kommentar hæftede jeg mig, som også Allan Karker, ved brugen af fag-glosserne *konvent*, *gæsteri*, *voldgæste*, *marsk*, *stokværk*, *fundamentgrøft* og *inventarium*, ikke kun fordi de er forståelige ud fra sammenhængen, men også fordi de tilfører teksten en kolorit, der svarer til emnet og dets tid.

Når Olaf Olsen skriver, at Dronning Margrethe Sprænghest i 1260 »voldgæstede« Øm Kloster i to nætter med en urimelig stor skare ryttere, løbere og fodfolk, er dette udsagnsord sikkert lånt fra en samtidig tekst, men foruden også at give tidsmæssig kolorit er det i al sin usædvanlighed fuldt ud forståeligt, selv om man ikke læser videre og hører om andre ubudne og lidet velkomne gæster, der var til ubodelig skade for klosterets økonomi.

Det eneste ord i teksten, som måske nok vil forekomme enkelte læsere noget anakronistisk, er (Frederik II's) »*nedbrydningsentreprenører*«. Denne lille skønhedsfejl tilgiver man gerne, og for den, der måtte ansé det for et minus, opvejes det helt af det sidste ord i den citerede teksts tredje afsnit - »*klostermænd*«. Det er måske, som de førnævnte fagglosser, en gammel gængs betegnelse, men jeg foretrækker at se det som forfatterens egen nydannelse, med hvilken han sammenfatter *alle* klosterets hellige mænd - prior og munke under eet.

**Eva Uhrskovs bidrag
En amerikansk student....**

Det er meget misvisende, at den udvalgte tekst - »Uddrag af reklamebrochure fra DIS »En amerikansk student banker på«, (Forbrugervejledning til danske familier der overvejer at have en amerikansk student boende et semester eller to)« - først betegnes som en reklame og derefter som en vejledning. Da en reklames formål er at sælge en vare, kan vejledningen derfor ikke, som det bliver gjort, bedømmes ud fra et reklamemæssigt synspunkt. Betegnelsen »vejledning« er derimod rigtig, og som sådan må derfor både tekstens sprog og dens oplysninger kommenteres.

Da vejledningens forfatter har været stillet over for en bunden opgave, har dette ikke givet mange muligheder

for at skabe en tekst med bemærkelsesværdige kvaliteter. Den kan derfor kun karakteriseres som et rimeligt godt stykke skriftligt arbejde.

Når brochuren har overskriften »Hvad har familien ud af at huse en amerikansk student?«, er det - helt bortset fra om man er tilhænger eller modstander af at bruge tiltalen »du« til alle - grammatisk forkert at tiltale flertalsbegrebet »familien« med »du«.

I kommentaren fremhæves det, at den meget direkte tiltale med »du« er værdifuld, fordi den virker som at få praktiske råd på tomandshånd. Denne intimitet vil måske nok tiltale de læsere, som helst så »De« helt afskaffet. Ud fra en psykologisk betragtning - og en sådan ville nok være blevet brugt, hvis man havde ladet et reklamebureau udforme teksten - må man gå ud fra, at »du-tilhængerne« ikke ville have noget imod at blive tiltalt med »De«. Tilhængerne af et frit, personligt valg mellem »du« og »De« ville derimod nok opfatte »du« som lidt for jovialt.

Efter at have betegnet den fortrolige tiltaleform som værdifuld (»Det er som at få gode praktiske råd på tomandshånd«), går kommentatoren senere selv imod denne ved at skrive: »At jeg vil karakterisere teksten som »godt sprog« er imidlertid ikke det samme som, at jeg ikke kan føle mig lovlig meget intimideret af de mange direkte henvendelser og Irma-stilen«. Denne følelse kan jeg derfor helt tilslutte mig.

Da brochuren betegnes som en vejledning, må enhver der virkelig kender U.S.A. og dets borgeres levevis, blive meget forbavset over oplysningen: »I USA spiser man mindre svine-

kød og kartofler og mere oksekød og grøntsager«.

Den mest populære amerikanske *breakfast* består som bekendt af spejlæg med ristet bacon eller skinke, og de tykke hvedepandekager, hvormed mange afslutter dette måltid, serveres ofte med tre strimler ristet bacon.

Og hvad ville Danmarks fødevareeksport være værd, hvis amerikanerne ikke aftog enorme mængder af henkogte danske skinker?

Hvad brugen af kartofler og variationen af kartoffelspiser angår, kan vi danske slet ikke hamle op med amerikanerne med deres hverdagskost af kogte, bagte og brasede kartofler, deres *chips* - også gumlet i sig i biograferne - og deres *French fries* og *shoe-string potatoes*. Amerikanernes foretrukne hurtige restaurationsmåltid er netop spejlæg med brasede kartofler.

I kommentaren oplyses det, at vejledningen fra DIS nævner hvad amerikanerne oftest spiser til morgenmad, men hvis disse oplysninger svarer til de her korregerede, må brochurens vejledning betegnes som helt misvisende. Selv om dens sprog havde været nok så rosværdigt, måtte den bedømmes ud fra det, den foregiver at være - en nyttig og nødvendig *vejledning*.

Det anføres, at den amerikanske students rolle i familien vil være som »et frisk pust udefra«, og at denne »floskel« bruges i en sammenhæng, der ikke er bekræftende, men »snarere drillende som i børneremse-stil (»Hvad er livet? Et pust i sivet!«.) Ordene er *Adam Oehlenschlägers*, men da han skrev »Hvad er vil Livet? Et Pust i Sivet, som synker ned - « (den næstsidste strofe af hans *Bjarkemaal* i

Nytaarsgave, 1804, derefter i *Hrolf Krake*, 1828, og i senere udgaver af *Palnatoke*), har han vel næppe villet bruge børneremse-stil.

Forelagt et kort uddrag på kun ca. 275 ord af en 12-siders »reklametekst«, der prises for »de genretræk der kendetegner reklamer: smart opsætning, lækre farver og en speciel sprogbrug«, sammen med en indgående og meget rosende omtale af *hele* brochuren tekst, er det umuligt at tage stilling til denne helhed. Det citerede uddrag hæver sig ikke op over det almindelige, og hvis resten af brochuren svarer til det, må man tvivle om både dens stilistiske og vejledende kvalitet.

Tre klassiske scener

At skulle udvælge en tekst af Steen Eiler Rasmussens righoldige produktion af bøger og artikler som et eksempel på god dansk prosa må have stillet cand. mag. Eva Uhrskov over for *un embarras de richesse*. Det er nemlig med meget god grund at Dansk Forfatterforening for nogle år siden hædrede arkitekten Steen Eiler Rasmussen med en litterær pris, ikke kun som æstetiker, men også ud fra den betragtning, at hans omfattende rent faglige bøger, skrifter og artikler lod sig bedømme og prise ud fra et litterært synspunkt.

Den her forelagte tekst fra artiklen om den påtænkte ombygning af Det kongelige Teater er da også sprogligt set så lodig, at en yderligere påvisning af dens værdier er overflødig.

Når jeg sammenholder mit selvfølgelig begrænsede kendskab til Steen Eiler Rasmussens righoldige og alsidige skriftlige arbejder med Eva Uhrskovs indgående og meget positive kommentar, føler jeg mig overbevist

om rigtigheden af denne, også uden selv at have læst hele den analyserede og bedømte kronik.

Peter Jerndorff Jessen

Peter Stray Jørgensens kommentar

GODT SPROG

- »som alle - eller næsten alle - bør kunne skrive.«

I min besvarelse af Mål & Mæles opgave har jeg lagt vægt på denne formulering i oplægget: »...det skal handle om den slags godt sprog som alle - eller næsten alle - bør kunne skrive.«

Det vil præge mine bemærkninger til de andre tekster og tekstkommentarer. Blandt andet finder jeg at den (anonyme) tekst som Peter Jerndorff Jessen har valgt, og Eva Uhrskovs Steen Eiler Rasmussen-tekst falder noget uden for opgaven. Begge teksters sprog er i en eller anden forstand kunstsprog, og den slags synes jeg ikke at man (- alle eller næsten alle) *bør* kunne skrive.

Mine umiddelbare reaktioner på de forskellige tekster og kommentarer er disse:

Peter Jerndorff Jessens tekst: Hvad et barn har brug for

Jeg må sige at jeg har lidt svært ved at vurdere denne tekst fordi jeg ikke ved hvilken (menings)sammenhæng den har fungeret i. Jeg synes ikke at *godt sprog* kan bestemmes uafhængigt af den situation teksten har været en del af. Og denne situation ved jeg altså ikke noget om i dette tilfælde. Men sådan virkede den på mig:

Mit første indtryk af teksten var at den kørte deruda uden mål og med. Jeg kunne ikke rigtig opfatte hvad teksten ville (mig) før langt henne i den. Det kan skyldes at det drejer sig om et udsnit.

Jeg finder heller ikke at sproget er særlig godt til at befordre det som jeg opfatter som tekstens budskab. Det er måske nok vel formuleret, men jeg føler mig fristet til at sige at det snarere er sindrigt skruet sammen.

Jeg synes i det hele taget at der er for meget ordgejl: Der er en masse retoriske virkemidler og andre sproglige kneb, der gør det svært for mig at tage teksten alvorligt, og det til trods for at problemstillingen vedrører mig som forælder, og at jeg vistnok er enig med forfatteren i et og andet.

Netop fordi tekstens indhold kommer mig ved, bliver min væsentligste indvending mod den at jeg ikke kan tage den på ordet: Specielt nøgleordene er brugt upræcist og generelt, og forfatteren »skrider«, så vidt jeg kan se, mellem forskellige betydningsnuancer og spiller på forventede fornemmelser hos læserne (følg fx ordet *autoritet* gennem teksten; jeg kan ikke få hold på dets betydning).

Og for en gangs skyld synes jeg at en teksts sætninger er for korte. Det kunne i det mindste være rart med nogle forbinderord eller en sætningsbygning der viser sammenhængen mellem teksten enkelte udsagn, dvs. noget som gør argumentationen åbenbar.

Sproget i teksten er manipulerende, og så bliver teksten mig ligegyldig; men jeg tror nu heller ikke at jeg er den modtager som teksten er tænkt til.

Jeg kan kun forestille mig at teksten - på grund af sproget! - kan bruges som psalme for de indforståede, troende,

eller som anledning til sure opstød for de ikke - eller modsat-troende. Ingen af delene fører til ret meget. Og den slags sprog synes jeg ikke at alle eller næsten alle bør kunne skrive, men måske nok at alle bør kunne gennemskue det.

Eva Uhrskovs tekster: Tre klassiske scener, En amerikansk student banker på

Jeg kan godt følge Eva Uhrskovs karakteristik af begge tekster. Jeg er for så vidt ganske enig med hende, så tekstene og de direkte kommentarer er der ingen grund til at jeg kommenterer.

Jeg vil dog gerne gentage at jeg synes at Steen Eiler Rasmussens sprog er »for godt« til at være af den slags som alle - eller endog næsten alle - bør skrive. Det er smukt og vel formuleret - i dette tilfælde uden at sproget gør sigtet uklart og indholdet upræcist - snarere tværtom. Her kan man så bemærke at de samme retoriske og lignende midler synes at fungere godt i én tekst men ikke i en anden.

Det er altså ikke alene sådanne midler der gør *godt sprog*. Det siger Eva Uhrskov da også i sin gode generelle måde at beskrive godt sprog på: »...denne tekst er »godt sprog«, fordi den sproglige fremstillingsform fungerer meningsfyldt i den sammenhæng der skal belyses.«

Jeg deler derimod ikke Eva Uhrskovs uvilje mod »...entydige normer om »godt sprog«, normer der kunne udmøntes i fx undervisningsplaner der systematisk og nogenlunde smertefrit kunne lede folk frem til at udtrykke sig på godt dansk.« Jeg mener faktisk at man både kan og bør beskrive/foreskrive hvad godt sprog er, og for den sags skyld omsætte det i undervisningspla-

ner. Det kan man da netop gøre ved at tage udgangspunkt i de krav og normer som findes i og omkring kommunikationssituationen. Jeg synes da også at det er på det grundlag at Eva Uhrskov selv vurderer sine tekster.

Allan Karkers tekst: Krønike og udgravning

Jeg har heller ikke noget besvær med at følge Allan Karker i hans karakteristik og vurdering af Olaf Olsens tekst.

Det var også efter min mening umiddelbart behageligt at læse tekststykket. Selv i udsnit og selv om jeg ikke er direkte interesseret i emnet, fremstod meningen anskueligt og klart, hvad der givet skyldes de forhold som Allan Karker opregner. Jeg er til gengæld ikke sikker på at det *behagelige* ved læsningen skyldes disse faktorer. Jeg er som sagt enig med Allan Karker mht. de forhold han trækker frem som ingredienser i godt sprog. Men jeg er *muligvis* uenig med ham hvad angår prioritering og den vægt man bør lægge på de enkelte forhold: jeg synes at Allan Karker trækker de *mindst* meningsfulde faktorer frem *først*; det er fx »grammatisk korrekt« der som kriterium for godt sprog nævnes først. Og jeg synes også at Allan Karker går meget dybt i detaljerne, mere end det måske er nødvendigt for at karakterisere godt sprog.

Denne snak om prioritering vil jeg gerne bruge til at vende vores tema lidt om så vi ser på det fra en pædagogisk synsvinkel, altså så vi går fra at beskrive til at foreskrive hvad godt sprog er (det blev vi godt nok ikke bedt om af Mål & Mæle, jeg er gået i gang med at hyppe mine egne kartofler):

Godt sprog er nemlig efter min mening ét af hovedemnerne i danskun-

dervisningen. Og jeg synes derfor det er vigtigt at vores kriterier for godt sprog kan omsættes til en pædagogisk virkelighed - hvor vi skal lære »alle eller næsten alle« at skrive godt dansk.

Peter Stray Jørgensen

Allan Karkers kommentar

Definitionen på det gode sprog er de fire kommentatorer, så vidt jeg kan se, ikke uenige om. I hvert fald er jeg enig med Eva Uhrskov når hun fremhæver at ikke to meddelelsessituationer er ens. Fx vil den nøgterne stil i en videnskabelig fremstilling være uhenigtsmæssig i en tekst hvis formål er at påvirke læseren, at agitere.

Medens Olaf Olsens artikel er rent oplysende, har de fire andre tekster alle et element af agitation. Det er tydeligst i Søren Krarups polemik, men det gælder også *Kvinde, kend din krop* med dens »handlingsrettede sprog« og den politiske vurdering af underlivssygdommenes årsager (»i sidste instans kvindeundertrykkelse og classesamfundet«). DIS-brochuren viser reklamens sædvanlige kombination af oplysning og propaganda; den er klart modtagerrettet, men afsenderen træder ikke personlig frem i teksten, vi kender ingen individuel forfatter. Dette er ikke et spørgsmål om brug af 1. persons stedord, for ordet *jeg* forekommer heller ikke hos Steen Eiler Rasmussen og Søren Krarup, men disse forfatterindividualiteter gør

sig tydeligt gældende, ikke blot i selve synspunktet, men også i sproget. Det er hos dem vi finder de fleste træk af »smukt sprog«: det suveræne ordvalg, det originale billedsprog og den retoriske gentagelse og parallelisme.

Med disse forfatter- og situationsbestemte nuancer er der intet i vejen for at sproget i alle fem tekster er godt sprog, og jeg er som helhed enig med mine medkommentatorer. Dog må jeg tage et vist forbehold over for *Kvinde, kend din krop*. At jeg under læsningen lod mig forstyrre af »de af-skrabne celler« er måske et udslag af pedanteri. Men når bogen skal tjene til oplysning for et meget bredt udsnit af befolkningen, finder jeg det uheldigt at sproget stedvis er uklart eller ubehjælpsomt. Det gælder fx det meste af afsnit 3: »Hjælper behandlingen ikke, og lægen ikke selv foreslår det« - foreslår hvad? nåh jo, at gå til en specialist. Og hvad betyder »hvis du er gruppe 1 medlem, når du har en henvisning fra din læge«? Det havde været lettere at begribe hvis der havde stået: »Hjælper behandlingen ikke, skal du forlange en henvisning til en specialist, hvis lægen ikke selv foreslår det. Specialistundersøgelse er gratis, hvis du er gruppe 1 medlem og du har en henvisning fra en læge«. Jeg kan heller ikke give Peter Stray Jørgensen ret i at afsnit 5 er udpræget personligt. Her forekommer 4 upersonlige passivformer: *føres, suges, sendes, fjernes*; og *man* optræder 8 gange, uden at det er rigtig klart om det er det almene *man* eller om det står for undersøgeren. Efter min mening er det altså en af de gode tekster med noget dårligt i.

Allan Karker

Eva Uhrskovs kommentar

Peter Stray Jørgensen, tekstuddrag fra KVINDE, KEND DIN KROP - EN HÅNDBOG (tiderne skifter, 1975).

PJS's hovedargumentation for, at sproget i denne tekst er »godt sprog«, er at teksten bærer præg af forfatterens vilje til godt sprog i den givne kommunikationssammenhæng. Denne betragtning anser jeg for at være væsentlig, ikke mindst i forbindelse med netop denne bogs lidt vanskelige emne og brede modtagergruppe (- men det er naturligvis ikke altid nok med den gode vilje!).

Jeg skal ikke spille plads på at give PSJ ret i hans relevante karakteristik af sprogprøven (»vedkommende«, »modtagerrettet«, »konkret« osv.), men jeg kan ikke nære mig for - som eneste kvinde i dette panel og dermed eneste adressat for den valgte tekst -- at kommentere en bestemt formulering, nederst side 25, hvor der efter en lang opremsning af årsager til kvinders underlivssygdomme følger denne afslutningssalut: »...og i sidste instans kvindeundertrykkelse og classesamfundet.« Bogens sigte er på en konkret, letfattelig, saglig og ligefrem måde at vejlede kvinder med hensyn til deres egen krops funktioner. Jeg føler mig sprogligt distraheret, føler et vist brud på det tillidsforhold bogen i øvrigt vil etablere til læseren ved sin direkte sproglige form og det høje informationsniveau - når jeg støder på et sådant »præterea censeo...« uden nærmere politisk-social argumentation. Jeg kender godt denne form for sproglig mode, der skal virke ved at signalere et politisk gruppetilhørsforhold snarere end et direkte ind-

hold, men på mig virker en sådan sproglig adfærd som sproglig vold - uanset om jeg ellers er enig eller uenig i den politiske vurdering af årsags-sammenhænge.

Allan Karker, tekstuddrag fra Olaf Olsen »Krønike og udgravning.« (Tidsskriftet Convivium 1979).

AK redegør på en klar måde for tekstens art og oprindelse, men jeg savner alligevel konteksten. Det hænger nok sammen med mit manglende kendskab til emnet, at jeg efter endt læsning stadig er usikker på C.M. Smidts teorier.

AK karakteriserer teksten som sprogligt god, fordi den bringer umisforståeligt bud fra afsender til modtager, er grammatisk korrekt, klart disponeret, overskuelig, har en rimelig sværhedsgrad i forhold til adressaten, fordi syntaksen er klar, enkel og varieret og stilen nøgtern. AK har bemærket artiklens gode sprog allerede før han af Mål & Mæles redaktører blev sendt ud på en hektisk jagt for at finde eksempler på det gode sprog. Han konkluderer - lidt vemodigt - at det gode sprog ofte er det usynlige sprog, som man ikke lægger mærke til, men som bare fungerer gnidningsløst.

Jeg vil give ham ret i, at sproget i denne tekst er usynligt og godt, men det forekommer mig også at være skrevet i et lidt uengageret og uengagerende sprog, i det mindste for den ikke på forhånd interesserede læser, der endvidere savner ikke at have hele artiklen.

Peter Jerndorff Jessen, uddrag af en tekst (forfatter ukendt, men efter stil-

tonen at dømme sandsynligvis en teolog), der er oversat (uvist fra hvilket sprog). Kontekst ukendt. Årstal ukendt (hvad der dog i denne sammenhæng næppe gør fra eller til).

Tekstprøven udmærker sig ved en meget udbredt brug af abstrakter (jeg foretrækker »abstrakter« for PJJ's »begrebsord«, fordi det for mig at se er mere terminologisk klart), især som grundled i omsagnsledskonstruktioner, der stilles op som definitioner, men ofte virker uklare. En variant til de substantiviske abstrakter er konstruktioner med en navnemåde som grundled (eks. »At være grænseløs er at blæse for vinden...«). Sproget er billedrigt, men billederne ikke altid lige rammende. Fx forekommer det mig at de mure, man møder i skolesammenhængen, oftere er nogen man støder hovedet imod end nogen man spiller bold opad. Teksten er rig på parallelismer, gentagelsesfigurer, antiteser, mere eller mindre godt skjulte bibelcitater, florskelsprægede omskrivninger og moraliserende konklusioner. Der er ingen fremmedord. Syntaktisk virker sproget uhyre bevidst såvel i længere som kortere sætningskonstruktioner.

Flere af de her nævnte træk indgår i PJJ's vurdering af, hvorfor han anser sproget for at være godt. Desuden fæstner han sig ved, at sproget uden at være tørt eller pedantisk er et virksomt middel i en polemisk debat, samt at sproget er fejlfrit, og stilistisk og grammatikalsk rent og godt. PJJ siger endvidere, at (den ukendte) afsender er »bevidst om egne meningers uimodsigelige rigtighed«. Netop dette sidste udsagn forekommer mig at væ-

re uhyre centralt om teksten, for dette forhold - der rigtignok tydeligt skinner igennem i den sproglige fremstilling - er nok det der bevirker, at tekstens forfatter er ude af stand til at foregribe en evt. modstanders argumenter. Og derfor bliver teksten ikke en dreven debattørs argumentation, men en retorisk paradeforestilling, der højst kan tjene til at bekræfte en ligesindet modtager i sine i forvejen fastlåsede holdninger.

Væsentligst er det måske, at indholdet i denne tekst, der er valgt som et eksempel på godt sprog, primært bygger på sproglige misforståelser og manglende kendskab til den terminologi, afsender ønsker at polemisere imod. Der tales om »roller«, men sociologiens rollebegreb (normalt defineret som et sæt af forventninger der stilles til en bestemt position i en struktur) behandler forfatteren på en uholdbar måde som var det roller på de skrå brædder. Derfor bliver hans konklusioner uinteressante og sprogligt meningsløse, for i de sociologiske roller eksisterer der ikke den modsætning mellem »at være« og »at synes«, som argumentationen bygger på. Læreren *er* lærer ved at leve op til de forventninger der stilles til lærerrollen. Og en af forventningerne (som det bl.a. er sprogligt udtrykt i betænkninger og love) er at vedkommende er i stand til på baggrund af sin faglige og pædagogiske viden at holde sig fri af situationer som den PJJ så »vittigt« parodierer i en lang afsluttende digression.

Jeg finder med andre ord ikke at denne tekst er et eksempel på godt sprog. Budskabet er klart polemisk i tonen, men uklart i indholdet, og heller ikke samspillet mellem indholdet og den sproglige udtryksform kan

fremhæves som noget positivt. Derfor skal jeg ikke gå nærmere ind på tekstprøven i denne sammenhæng.

Nu har jeg læst alle fire tekstprøver + kommentarer igennem (altså inklusive min egen), og egentlig var jeg tilbøjelig til at mene, at der var ret stor overensstemmelse med hensyn til kravene til godt sprog (ikke nødvendigvis hvis det skal udmøntes i et konkret teksteksempel!). For i alle kommentarer karakteriseres det gode sprog som det entydige sprog, det sprog der bringer umisforståeligt bud fra afsender til modtager, det velfungerende sprog. Men så slog det mig, at når jeg tænker på de personer i offentligheden - eller i min omgangskreds - der er velformulerede, som taler et godt sprog, så er det helt andre kvaliteter jeg fæstner mig ved. Deres sprog finder jeg godt, fordi det er levende, kreativt, sprudlende, flertydigt, fordi det spiller på ordenes medbetydninger (som man godt kan være uvidende om, men aldrig kan koble af!) og på sprogets mange niveauer.

Deres sprog virker smittende, fordi det er en del af en tankeproces snarere end en iklædning af en i forvejen eksisterende tanke - og i heldigste fald kan dette sprog sætte modtageren i sprogligt skred ved at more, udfordre, bringe modtageren til at opleve det udtalte eller måske selv viderebearbejde de fremsatte tanker. Det gode sprog hænger altid sammen med behovet for at udtrykke et budskab, og formidlingen af dette budskab (på en måde som modtageren kan opfatte) er hele tiden overordnet selve det sproglige udtryk. Men da sprogligt indhold ikke kan eksistere uden sproglig form, så er det samspillet mellem form og

indhold der bliver afgørende. Faktisk forekommer det mig næsten farligt at kalde det gode sprog for det usynlige sprog, sproget der som en velpudset glasrude uden ridser lader os se det skinbarlige indhold. Denne kliniske, tilstræbt objektive, karakteristisk af sproget er en reduktion af sproget og dets funktion.

Sproget er en dynamisk del af budskabet og en formidler af tanker. Og sprogpædagogen giver sig ikke blot af med sproget som et teknisk redskab, men som en formidler af folks oplevelse af den omgivende virkelighed. Sprogpædagogens job er ikke ufarligt, for det rummer klare muligheder

for at manipulere med folks måde at tænke på og opfatte tanker på! Det er klart at manglende kendskab til sprogets struktur og funktion samt de generelle normer for sproglig korrekthed (især skriftsprogets) kan distrahere en kommunikation, og bevidsthed om samme virker stabiliserende på formidlingen af et budskab. Men kendskab til og opfyldelse af ydre, formelle krav er ikke nok til at man kan formulere sig godt. Ved at gøre sig sproget bevidst, gør man sig tankeprocessen bevidst, og det er vel det der er udgangspunkt og endemål for en debat om godt og dårligt sprog.

Eva Uhrskov

THE PRONOUNS.

Fra *The Infant's Grammar* (1824)